

Csorba László

KÉMEK A DISZNÓHIZLALDÁBAN

Hétköznapiak a római hírszerző rezidentúrán az 1950-es évek első felében

A tanulmány¹ annak a kutatásnak az eredményeiből mutat be néhány jellegzetes mozzanatot, amely elsőként ad összefoglaló képet egy nyugati országban működő magyar hírszerzői rezidentúra működéséről.

Az olasz fővárosban dolgozó, a római követség állományában ún. fedett státuszban működő hírszerzők feladatainak sorrendjét az 1954. augusztus 31-én kelt munkatervi utasítás szabályozta újra. Eszerint a tiszteknek a szükséges politikai és gazdasági információk megszerzése érdekében a következő olasz intézményekről kellett kutatómunkát folytatniuk, illetve ezekbe kellett beépülniük:

a) Olasz Miniszterelnökség.

b) Külügyminisztérium.

c) Belügyminisztérium.

d) Hadügyminisztérium.

e) Vatikáni hírszerző szervek [...].

f) Vatikáni államtitkárság.

g) Külkereskedelmi Minisztérium.

h) Legfontosabb burzsoá pártok felső vezetése. (Kereszténydemokrata, Szociáldemokrata, Monarchista, Liberális Párt és az Olasz Szociális Mozgalom.)²

A feladatok végrehajtását 1954 januárjától – „Seres István” fedőnéven – Dobai János rendőr százados („civil” munkakörére nézve a követség sajtóattaséja) irányította.³ Íme egy rövid lista a hírszerzői rezidentúra – vagy ahogy a köznyelv mindig is hívta az ilyen intézményeket: a kémközpont! – munkatársai által kutatott és mozgatott célszemélyek, illetve ügynökök fedőneveiről: 1954–56 között „Bánky Mária”, „Marini”, „Romeo”, „Deszkás”, „Barna Gergely”, „Vadász József”, „Carlo”, „Mario”, „Laki Ferenc”, „Bamonte Umberto”, „Riccioli”, „Liszay Aurél”, „Fattarrelli”,

¹ Az itt érintett kérdéseket átfogóan tárgyalom *A római magyar követ jelenti... Magyar–olasz kapcsolatok 1945–56* című, készülő könyvemben. A magyar hírszerzés olaszországi tevékenységéről még igen kevés publikáció született, lényegében csak az 1956 utáni egyházpolitikai kapcsolatok ilyen vonatkozásairól olvashatók tanulmányok. Közülük többek között lásd *Bandi István* 2007; *Stefano Bottoni* 2010; *Fejérvy András* 2009; *Szabó Gyula* 2011.

² ÁBTL 3.2.6. OL–8–008/2. Róma levelezési dosszié. „Palotás Péter” utasítása (1954. augusztus 31). 140. – A kutatási irányokat részletesen vázolja egy májusi utasítás is: ÁBTL 3.2.6. OL–8–008/2. Róma levelezési dosszié. „Palotás Péter” utasítása (1954. május 4.). 98–99.

³ Dobai és „Seres” azonosítását megadja *Stefano Bottoni*, lásd *Stefano Bottoni* 2010: 260.

„Gergely Mária”, „Ferrari Bruno” neve bukkan elő a legtöbbször az iratokban, persze sokszor nagyon különböző feladatokkal, tennivalókkal kapcsolatban. Fölmerült tanulmányozásra a papi emigrációból a neves bencés tanár és lapszerkesztő, Békés Gellért személye,⁴ azután a Római Magyar Akadémia volt titkára és egyetemi lektor, Tóth László⁵ (ekkoriban állítólag az olasz postacenzúra alkalmazottja), és a háború előtti követségen kereskedelmi ügyeket adminisztráló, majd idegenvezetőként dolgozó Cicutti Lajos is, akiről azt jegyezték fel a központban: „nevezett a konkur[r]ens cég embere”.⁶

Milyen jellegű ügyekben próbáltak információhoz jutni a magyar kémek? Az egyik legfontosabb feladatnak a Jugoszlávia elleni hírszerzést tekintették. Domenico Bevilacqua (fedőneve: „Fábián”⁷) azzal a nyomdával állt szorosabb kapcsolatban, ahol a királypárti jugoszláv emigránsok röpcéduláit, kiadványait nyomtatták.⁸ Egy „Paolo” fedőnevű célszeméllyel kapcsolatban azt tervezték, hogy valamiképp Triesztbe telepítik, de mintegy másfél évvel később leállították az ügyet, mert kiderült, hogy az illető a Szocialista Párt tagja (mivel azt kezdetől tudták, hogy az Avanti című szocialista lap újságírója, így ebből valamennyire sejthető az informálódási munka sebessége és hatékonysága...).⁹ Lényegesen jobban, bár szintén igen lassan haladt a kapcsolat Nicola Cotuli rendőrtiszttel (fedőneve: „Pietro”), aki a S. Eustachio negyedben dolgozott, és aki a római városi rendőrség felé kínált információszerzési lehetőséget (pl. idegenrendészet, követségek megfigyelése stb.). Ígéretes hírforrásnak tekintették a feleségét is, akinek a Külügyminisztériumban volt állása. 1954 folyamán központi utasítások tucatjai magyarázták a rezidentúra munkatársainak, mire kell törekedni, mire kell vigyázni ebben az ügyben, hogy miképp kell alaposan megismerni, majd fokozatosan kompromittálni „Pietro”-t annak érdekében, hogy ha már nem lesz visszaút, komolyabb hírszerzésre is fel lehessen használni.¹⁰ Az ügy „kifutása” azonban már nem következett be, mert közbejött az 56-os forradalom.

A hírszerzés természetesen célba vette az olasz rendfenntartó szervekbe való beépülést is, de hogy ez mennyire szerény mértékben sikerült a tárgyalt időszakban, jól mutatja „Köves”, másnéként „Augusto” esete. A negyvenes évek végi jelentések alapos áttanulmányozása során bukkant rá Posztós Vince államvédelmi főhadnagy arra a lehetőségre, hogy Giovanni Del Nèro rendőr őrmester, az Idegeneket Ellenőrző Hivatal munkatársa korábban már kapcsolatban állt a római magyarokkal, így 1955 májusában készített összefoglalójában javasolta feldolgozását és beszerzésre való előkészítését. 1949–1951 táján ugyanis, amikor a Római Magyar Akadémia illegális bentlakói ellen folytak a kilakoltatási perek, az őrmester több ízben adott hasznos információkat a követség munkatársainak. Hamarosan megtörtént az újabb kapcsolatfelvétel, melyet további találkozók követtek. Ezek során világossá vált, hogy „Köves” „az elhárításra és konkrétan a velünk

⁴ ÁBTL 3.2.6. OL–8–008/2. Róma levelezési dosszié. „Palotás Péter” utasítása (1954. július 6.). 113.

⁵ ÁBTL 3.2.6. OL–8–008/2. Róma levelezési dosszié. „Palotás Péter” utasítása (1954. augusztus 31). 143. – Tóth László pályájára lásd önéletrajzi kötetét: Tóth László 1976.

⁶ ÁBTL 3.2.6. OL–8–008/2. Róma levelezési dosszié. „Palotás Péter” utasítása (1954. augusztus 31). 143. – Cicutti pályájára lásd Szögi László 2004: 219–221., Csorba László 2010: 18–20.

⁷ ÁBTL 3.2.6. OL–8–008/3. Róma levelezési dosszié. „Palotás Péter” feljegyzése (Budapest, 1953. február 11.). 220.

⁸ ÁBTL 3.2.6. OL–8–008/3. Róma levelezési dosszié. „Palotás Péter” feljegyzése (Budapest, 1953. december 16.). 337–339.

⁹ ÁBTL 3.2.6. OL–8–008/3. Róma levelezési dosszié. „Palotás Péter” feljegyzése (Budapest, 1953. augusztus 28.). 316.; ÁBTL 3.2.6. OL–8–008/4. Róma levelezési dosszié. „Palotás Péter” feljegyzése (Budapest, 1954. október 20.). 47.

¹⁰ A számos fontos feljegyzés, jelentés közül különösen informatívak: ÁBTL 3.2.6. OL–8–008/3. Róma levelezési dosszié. „Palotás Péter” feljegyzése (Budapest, 1953. augusztus 28.). 312.; ÁBTL 3.2.6. OL–8–008/3. Róma levelezési dosszié. Sipos Károly államvédelmi százados feljegyzése (Budapest, 1954. június 24.). 383–384.; ÁBTL 3.2.6. OL–8–008/3. Róma levelezési dosszié. „Palotás Péter” feljegyzése (Budapest, 1954. augusztus 16.). 414–418.; ÁBTL 3.2.6. OL–8–008/4. Róma levelezési dosszié. „Palotás Péter” feljegyzése (Budapest, 1954. október 20.). 43–46.

szemben kifejtett tevékenységekre vonatkozóan tájékoztatást tud adni, mivel követségünk és a többi népidemokratikus [sic!] követségek beosztottainak személyi anyagait is ő kezeli, [így] lehetőségünk van rajta keresztül előre tudomást szerezni [az] elvtársainkkal és a baráti államok beosztottaival szemben foganatosított intézkedésekről is”. Kiderült „Köves” hajlandóságának motivációja is: az őrmester társtulajdonosként egy kisebb, Róma környéki gazdaságban – profilját tekintve egy disznóhizlaldába! – akart befektetni, és ehhez várta el a magyar rezidentúra anyagi segítségét.¹¹ Miután kapcsolattartója, „Seres István” – az említett Dobai százados – több oldalról ellenőrizte,¹² sőt a hizlaldát is meglátogatta, adott neki 100 000 líra kölcsönt új gazdaság létesítésére, továbbá megbízta azzal, hogy derítse fel a magyar követséget figyelő, háromfős rendőrségi csoportot.¹³

1955 ősze nem sokat hozott az együttműködésben, legfeljebb annyit, hogy az ügynök nevét – egyelőre ismeretlen okból – „Köves”-ről „Augusto”-ra változtatták¹⁴. 1956. január 14-én azonban Del Nèro valóban komolyabb gesztust tett: kihozta „Seres István” lakására a rá vonatkozó idegenrendészeti dossziét. A magyar hírszerző így láthatta a livornói, genovai, milánói utazásairól készült rendőrségi jelentéseket, továbbá a milánói „kollégák” feljegyzését, amely szerint „[o]ttartózkodásom alatt többször megpróbáltak követni és nem tudtak, amiből arra következtetnek, hogy titkos politikai feladatom is van, ami Olaszország kárára van”. Emiatt egy időre megvonták a zónakilépési engedélyét is,¹⁵ de 1954-ben ismét megadták, „mivel nem tudták megállapítani, hogy káros munkát végzek”. A Belügyminisztérium mindenestre utasította az idegenrendészetet, hogy „Seres”-t „állandó titkos megfigyelés alatt kell tartani, mivel egy veszedelmes kommunistáról van szó”. Del Nèro kihozta továbbá a kereskedelmi kirendeltség pár dolgozójának megfigyelési dossziéját is, amelyben elsősorban a vidéki utakról befutott rendőrségi jelentések feküdtek el. Az anyagról „Seres” megállapította, hogy „a dossziékban rendkívül fontos adatok nem voltak, de viszont lényeges annyiból, hogy meg tudtuk állapítani azt, hogy milyen a vidéki elhárítással az együttműködésük és azt, hogy vidéki kapcsolataink közül a dosszié szerint [miről] nincs tudomásuk. Az elhárítási munka fő részét a CS¹⁶ végzi, de ezen dossziékban megtalálhatók a vidéki jelentések. [...] N]evezett tudna más népi demokratikus országok és a szovjet diplomatákról felállított dossziékat átadni megtekintésre, ami nem érdektelen dolog annak ellenére, hogy nem teljes anyaga az elhárításnak”.¹⁷

Ezt az ígéretes kezdetet azonban nem követte kibontakozás. „Seres” helyét „Szekeres” vette át, akivel májusban közölte „Köves-Augusto” (áprilistól a dokumentumokban visszatért a „Köves” fedőnév!), hogy nem tud több dossziét kihozni – csupán azt vállalja, hogy ő maga alaposan átnézi és majd beszámol róla. Júniusban ugyanezzel traktálta a „Szekeres” helyét átvévó „Zelei

¹¹ ÁBTL 3.2.4. K-1192/T. „Köves” ügye. Posztós Vince államvédelmi főhadnagy jelentése (Budapest, 1955. május 24.). 11–13.

¹² ÁBTL 3.2.4. K-1192/T. „Köves” ügye. „Seres István” jelentése (Róma, 1955. június 15.). 23–30.

¹³ Ennek vezetője Bíró István volt, akinek Murai István ügyvivősége idején pár hónapig fordítóként sikerült beépülnie a Via dei Villinire, lásd ÁBTL 3.2.4. K-1192/T. „Köves” ügye. „Palotás Péter” (Budapest, 1955. június 29.) – Somogyi Lászlónak. 32–33.

¹⁴ ÁBTL 3.2.4. K-1192/T. „Köves” ügye. „Seres István” jelentése (Róma, 1955. november 3.). 37.

¹⁵ Valóban, ennek az olasz Külügyminisztériumban is nyoma maradt a dokumentációban. Amikor a magyar követség 1952 őszén kérte, hogy Dobai kaphasson engedélyt saját kocsijával Perugiába, Firenzébe és Milánóba látogatni, Scamacca protokollfőnök egy belső feljegyzésében azzal indokolta a kérés megtagadását, miszerint a milánói prefektus kifogásolja a magyar diplomata „különösen gyanús magatartását”, továbbá úgy véli, biztos „politikai természetű titkos megbízatásokat teljesít”, lásd ASDMAE AP 1950–1957. Ungh. B. 1177. Missioni diplomatiche. Michele Scamacca (Róma, 1952. november 27.) – a Politikai Főosztálynak.

¹⁶ CS = Contro Spionaggio, kémelhárítás.

¹⁷ ÁBTL 3.2.4. K-1192/T. „Augusto” ügye. „Szekeres” jelentése (Róma, 1956. január 26.). 44–50. – A jelentést ugyan „Szekeres” írta alá, de a belső utalások alapján „Seres” munkája. A szövegben utalt is rá, hogy január 20-án visszatért végleg Budapestre, nyilván ezért gépelte és írta alá 26-án a jelentést említett munkatársa.

Imré”-t is. Amit június 2-i megbeszélésükről ez utóbbi összegezően megállapított, tulajdonképpen a teljes kudarc beismerése volt. „Az egész beszélgetésből azt a következtetést vontam le, hogy irányítva van, másrészt meg akarja velünk szakítani a kapcsolatot azzal, hogy új munkahelyre kerül, mely terület részünkre nem bír olyan jelentőséggel. Az a tény, hogy a dossziékat nem hajlandó kihozni[,] kételyeket támaszt bennünk és az ő általa elmondottakat ezzel kapcsolatban feltételelesen kell, hogy fogadjuk. Az eddigiek alapján az a megállapításom Kövesről, hogy egy ravasz, bár elég primitív, anyagi ember és igyekszik olyan helyzeteket teremteni, hogy pénzt tudjon kicsikarni tőlünk, viszont ellenértéket semmit nem adni. Meglátásom szerint Köves átadása problémát fog okozni, mivel ő szabadulni akar tőlünk, nyilván a 100 000 lírás tartozása végett.”¹⁸

„Köves” dossziéja – és eddigi ismereteink szerint a magyar hírszerzéssel való kapcsolatának története is – ezzel véget ért.¹⁹ Az 1956-os forradalom előtti időszakban ez volt a legjelentősebb kísérlet, amelyet a rendőrség irányában ki tudtak építeni a rezidentúra munkatársai. Információs hozadéka gyakorlatilag a nullával volt egyenlő – ám a pártállam titkos százezer lírája (valójában a magyar dolgozók pénze) pompás paradicsom-, cukkini- és salátaültetvényeket gyarapított az örök város határában, így mondhatni teljesen önzetlenül szolgálta a két nép kapcsolatai javításának nemes ügyét...

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL),

Hálózati, operatív és vizsgálati iratok, Mt-dossziék (3.2.3)

Hálózati, operatív és vizsgálati iratok, Kutató dossziék (3.2.4)

Hálózati, operatív és vizsgálati iratok, Rezidentúra dossziék (3.2.6)

Archivio Storico-diplomatico del Ministero degli Affari Esteri, Affari Politici (ASDMAE AP)

¹⁸ ÁBTL 3.2.4. K-1192/T. „Köves” ügye. „Zelei Imre” jelentése (Róma, 1956. június 5.). 72–75.

¹⁹ Habár a hírszerzés törekedett arra, hogy 1956 után szisztematikusan föllevenítse a korábbi kapcsolatokat, ebben az esetben erre sokáig azért nem történt kísérlet, mert – ahogy egy 1962 szeptemberében kelt központi utasítás megállapította – „nevezettről elfekvő anyagaink az ellenforradalom ideje alatt megsemmisültek”, lásd ÁBTL 3.2.3. Mt-764/6. „Arnold”. „Fóti” utasítása (Budapest, 1962. szeptember 5.). 264. – Ez a megállapítás ugyan tévedésnek bizonyult (fenti összefoglalásunk is Del Nèro történetéről a fennmaradt dosszié alapján készült), de akkor még ezt nem tudták, így személye úgy került ismét előtérbe, hogy 1962 nyarán egyik régi ismerőse, a rezidentúrához tartozó „Arnold” ügynök véletlenül összefutott vele az Angyalvár környékén, így megnyílt a lehetőség a kapcsolat felújítására. A központ ezt elsősorban attól tette függővé, hogy az immár zászlós (maresciallo) rangú rendőr vajon új állomáshelyéről („Squadra Mobile”) is tud-e a magyar elhárítás számára értékes adatokat beszerezni. Mivel a kapcsolatnak egyelőre nincs további nyoma, valószínű, hogy a változott helyzetben már nem láttak benne „perspektívát”. „Arnold” ügynök mindenesetre erős óvatosságra intette kollégáit: „A magam részéről hangsúlyozni kívánom, hogy a maresciallo nagy agyafürtséggel tudja leplezni céljait, melyek eléréséért – tapasztalatból beszélek – kevésbé becsületes eszközöket is igénybe szokott venni; s hogy egyénisége egyáltalán nem inspirál semmiféle bizalmat, sőt erősen gyanakvást keltő”, lásd ÁBTL 3.2.3. Mt-764/6. „Arnold”. Del Nèro maresciallo a diplomaták ellenőrzéséről (1962. júl[ius] 21-én.). 252–255. – A fentiekén túl a témára lásd még ÁBTL 3.2.3. Mt-764/6. „Arnold”. „Gallai jelentése (Róma, 1962. augusztus 14.). 248–251. – „Arnold” a rezidentúrába beszervezett, Rómában élő neves történész, Florio Banfi (Barabás Holik László) fedőneve volt, életére és tevékenységére lásd *Csorba László* 2010b.

Hivatkozott irodalom

- Bandi István*: Adalékok a Pápai Magyar Intézet történetéhez, állambiztonsági módszertani megközelítésben. *Egyháztörténeti Szemle* (2007: 8.) 1. 174–188.
- Bottoni, Stefano*: Egy különleges kapcsolat története. A magyar titkosszolgálat és a Szentszék 1961–1978. In: *Csapdában. Tanulmányok a katolikus egyház történetéből 1945–1989.* Szerk. *Bánkuti Gábor – Gyarmati György.* Budapest 2010. 260–289.
- Csorba László*: Zsidómentés Budapesten a vészkorszakban. *Cicutti Lajos élete. História* (2010a: 3.) 18–20.
- Csorba László*: Az erdélyi reneszánsz főpap esete a magyar kommunista hírszerzéssel. In: *Emlékkönyv Egyed Ákos születésének nyolcvanadik évfordulójára.* Szerk. *Pál Judit – Sipos Gábor.* Kolozsvár (2010b). 59–67.
- Fejérdy András*: „Hontalanok”. A római emigráns magyar papok, a magyar kormányzat és a Vatikán új keleti-politikájának kezdetei. *Történelmi Szemle* (2009: 51.) 1. 59–89.
- Szabó Gyula*: A Pápai Magyar Intézet mint a magyar hírszerzés előretolt bástyája (1963–1989). Budapest 2011.
- Szőgi László*: Emlékezés Cicutti Lajosra. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok – Regnum* (2004: 16.) 3–4. 219–221.
- Tóth László*: Emlékszöfttes. München–Róma 1976.